

УДК 782.09

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-4-40>**Галина ВОЛКОВА**

доктор філософії за спеціальністю культурологія,

викладач кафедри теоретичної та прикладної культурології, Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, вул. Новосельського, 63, м. Одеса, Україна, 65023

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5163-0120>**Бібліографічний опис статті:** Волкова, Г. (2025). Ритуал як механізми трансляції культурних цінностей. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 317–322, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-4-40>

РИТУАЛ ЯК МЕХАНІЗМИ ТРАНСЛЯЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Мета статті є розгляд ритуалу як багатошарового феномена культури, що поєднує символічну активність, колективне переживання та архетипічні структури, а також виявлення його ролі у трансляції й актуалізації культурних цінностей. **Методологія.** У дослідженні застосовуються культурологічний і філософсько-символічний підходи, концепції М. Еліаде, Е. Кассіра, С. Лангера і К. Г. Юнга. Використовуються методи порівняльного культурологічного аналізу та семіотичного опису, які дозволяють виявити багатозначність ритуалу та його функції в культурі. **Наукова новизна.** Ритуал осмислюється як багатошарова символічна форма, що поєднує соціальний, мистецький, релігійний і психологічний виміри. Показано взаємозв'язок символічної концепції Кассіра, естетичної філософії Лангера та архетипічної теорії Юнга, які інтерпретують ритуал як медіатор між індивідуальним і колективним, раціональним та ірраціональним у трансляції культурних цінностей. **Висновки.** У процесі аналізу встановлено, що ритуал є однією з фундаментальних форм культурного буття, яка забезпечує відтворення цінностей через символічні дії та поєднує різні рівні культурного досвіду: сакральний (Еліаде), символічний (Кассіра), естетичний (Лангер) і архетипічний (Юнг). Через ритуал здійснюється передача культурного досвіду й колективних смислів, де символіка не лише репрезентує, а й актуалізує глибинні структури культурної свідомості. Ритуал виконує перетворювальну функцію: він формує культурну ідентичність, поєднує сучасність із міфічним минулим, інтегрує індивідуальне й колективне, раціональне та позаціональне. Саме завдяки цій багатошаровій природі ритуал виступає не лише соціальним чи релігійним актом, а й універсальною символічною формою, що забезпечує культурну тяглість і відкриває можливість особистісного та спільнотного преображення.

Ключові слова: архетип, культура, міф, символ, ритуал, ритуальна дія.

Galina VOLKOVA

Doctor of Philosophy in Cultural Studies, Department of Theoretical and Applied Cultural Studies, Odessa National Academy of Music named after A.V. Nezhdanova, 63 Novoselskoho St, Odesa, Ukraine, 65023

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5163-0120>

To cite this article: Volkova, G. (2025). Ritual kak mehanizmy peredachi kulturnykh cennostej. [Ritual as a mechanism for transmitting cultural values] *Fine Art and Culture Studies*, 4, 317–322, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-4-40>

RITUAL AS A MECHANISM FOR THE TRANSMISSION OF CULTURAL VALUES

Purpose. The article aims to examine ritual as a multilayered cultural phenomenon that combines symbolic activity, collective experience, and archetypal structures, as well as to reveal its role in the transmission and actualization of cultural values. **Methodology.** The study employs cultural and philosophical-symbolic approaches, drawing on the concepts of M. Eliade, E. Cassirer, S. Langer, and C. G. Jung. Methods of comparative cultural analysis and semiotic description are applied to uncover the polysemy of ritual and its functions within culture. **Scientific novelty.** Ritual is conceptualized as a multilayered symbolic form that integrates social, artistic, religious, and psychological dimensions. The study demonstrates the interrelation of Cassirer's symbolic theory, Langer's aesthetic philosophy, and Jung's archetypal theory, which interpret ritual as a mediator between the individual and the collective, the rational and the irrational, in the transmission of cultural values. **Conclusions.** The analysis establishes that ritual represents one of the fundamental forms of cultural existence, ensuring the reproduction of values through symbolic actions and uniting different levels of cultural experience: the sacred (Eliade, 2001), the symbolic (Cassirer, 1955), the aesthetic (Langer, 1957), and the archetypal (Jung, 2017). Through ritual, cultural experience and collective meanings are transmitted,

where symbolism not only represents but also actualizes the deep structures of cultural consciousness. Ritual performs a transformative function: it shapes cultural identity, links the present with the mythical past, and integrates the individual with the collective, the rational with the non-rational. Due to this multilayered nature, ritual appears not only as a social or religious act but also as a universal symbolic form that ensures cultural continuity and opens the possibility for both personal and communal transformation.

Key words: archetype, culture, myth, symbol, ritual, ritual action.

Актуальність дослідження. У сучасному культурологічному дискурсі все більшої ваги набуває осмислення ритуалу як універсального механізму збереження та трансляції культурних цінностей. Ритуальні практики не лише забезпечують соціальну комунікацію, а й виявляють глибинні архетипи колективного несвідомого, описані К. Г. Юнгом (Jung, 2017). Саме через ритуал суспільство відтворює духовний досвід, підтримує культурну пам'ять та актуалізує позараціональні джерела творчості. Аналіз ритуалу у взаємозв'язку з архетипами дозволяє виявити культуротворчі чинники, що визначають формування ціннісних орієнтирів особистості та спільноти. Таким чином, вивчення архетипічного виміру ритуалу є актуальним для сучасної гуманітаристики, оскільки відкриває нові можливості для інтеграції культурної спадщини у виховно-просвітницькі та художньо-творчі практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звернення до феномену ритуалу в сучасному культурологічному знанні спирається на розгалужену наукову традицію. Його осмислення здійснювали представники філософії, соціології, релігієзнавства, антропології, психології, фольклористики та мистецтвознавства, що засвідчує міждисциплінарний характер досліджень. Культурологія як інтегративна наука створює ефективну платформу для вивчення ритуалу та виявлення його специфічних вимірів – культуротворчого, комунікативного й виховного.

Аналіз джерел показує, що більшість підходів орієнтується на антропологічне тлумачення ритуалу, часто ототожнюючи його з обрядом чи церемонією (Van Gennep, 1915; Malinowski, 1948; Turner, 1995 та ін.). Водночас культурологічний підхід акцентує на символічному індексі ритуалу, у якому проявляється позараціональна складова, пов'язана з міфологічним мисленням і архетипічними структурами.

Таким чином, різноманіття наукових підходів створює підґрунтя для визначення культурологічної сутності ритуалу як особливої форми

функціонування у знаково-символічному просторі культури.

Мета статті є розгляд ритуалу як багатошарового феномена культури, що поєднує символічну активність, колективне переживання та архетипічні структури, а також виявлення його ролі у трансляції й актуалізації культурних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ритуал – складний та фундаментальний феномен, притаманний існуванню усіх людських суспільств, від найпримітивніших до найрозвиненіших. Це дозволяє бачити в ньому універсальний символічно-культурний важіль, що впорядковує організацію соціальної взаємодії та формує комунікативно-смыслову основу культурного життя. Сам термін має санскритське походження (rita – «те, що підкорюється порядку») і вказує на його базову функцію – впорядкування хаотичного буття. У класичній культурології одне з найґрунтовніших осмислень ритуалу належить Мірчі Еліаде, який трактував його як повторення архетипної дії, здійсненої у міфологічному «початку часів» богом чи героєм (Eliade, 2001). На його думку, одруження відтворює священний шлюб, битви та конфлікти мають сакральні прототипи, навіть локальні дії архаїчної культури спираються на відповідні дії богів чи предків. Таке повторення дозволяє долати ентропію лінійного часу й відновлювати зв'язок людини з першоосновами буття. Ритуал у цьому сенсі є актом переходу від хаосу до космосу, від неупорядкованості до сакрального порядку. Він завжди синкретичний: у ритуальній дії стираються межі між простором і часом, сакральним і профанним, утилітарним і естетичним, створюючи цілісний культурний акт.

Проте ритуал не належить лише до архаїки: він супроводжує кожний етап розвитку суспільства. У класичній соціології (Durkheim, 2002; Weber, 1998) ритуал осмислювався як механізм соціальної солідарності та інтеграції, а в антропології (Van Gennep 1915; Turner 1995) – як чинник переходу й ініціації, що впорядковує

життєвий цикл індивіда й групи (Weber, 1998; Durkheim, 2002; Turner 1995). Сучасні концепції, орієнтовані на динамічність і перформативність культури, трактують ритуал як майстерність виконання традиції. Кліффорд Гірц визначав його як форму «соціального розуміння», яка не лише передає, але й відтворює смисли колективного життя (Geertz, 1983). Американський антрополог Едмунд Ліч показав, що ритуал можна розглядати як особливий комунікативний код, подібний до мови: він зберігає значення, що не піддаються раціональному аналізу, але є носіями культурної пам'яті. На його думку, ритуальна дія виконує експресивно-сигніфікативну функцію: у ній технічний аспект (зміна фізичного стану світу) поєднано з естетичним і комунікативним (передача культурної інформації). У такий спосіб ритуал забезпечує неперервність символічного коду культури.

З точки зору семіотики та культурології, ритуал виявляє себе в межах ширшого знаково-символічного простору культури. Культура, на відміну від природи, є витвором людської діяльності й мислення, результатом накопичення символічних форм і моделей поведінки. Вона функціонує як складна знакова система, що організує спільне життя людей. У цьому контексті ритуал є не лише соціальною практикою, але й формою символічної комунікації, яка інтегрує індивідуальне та колективне, забезпечує спадкоємність культурних смислів.

Особливе місце у філософському осмисленні ритуалу посідає концепція символічних форм Ернста Кассіра (Cassirer, 1955). Він визначав людину як *animal symbolicum*, істоту, що живе у «символічному універсумі», де мова, міф, мистецтво, релігія і наука є різними способами символізації. Символ не лише виражає досвід, а й формує його, створюючи простір для самопізнання та творчої трансформації. У цій перспективі ритуал є особливою символічною дією, яка долає межі індивідуального існування і відкриває доступ до універсальних смислів культури. Символ, за Кассіром, виконує функцію «магічного ключа», що розкриває специфіку людського духу. Культура як єдність символічних форм є безперервним континуумом, у якому ритуал виступає водночас і первинною формою, і способом організації досвіду.

Американська дослідниця Сюзанна Лангер розвинула ідеї Кассіра, акцентуючи на відмінності дискурсивних (мовних) і презентаційних символів (мистецтво, ритуал, музика) (Cassirer, 1955; Langer, 1957). Якщо мова здатна виражати логічні зв'язки, то мистецтво й ритуал передають досвід, який не зводиться до раціональних визначень. Для Лангер символізація є універсальною властивістю людини, яка не лише описує, але й конструює світ. Ритуал у цій перспективі – форма естетичної комунікації, де символи мають експресивну силу і створюють колективне переживання. Він перетворює утилітарні об'єкти та дії у віртуальний світ значень, який об'єднує людей у спільному символічному просторі.

Важливою ланкою у теоретичному осмисленні ритуалу є архетипічна теорія Карла Густава Юнга (Jung, 2017). Він трактував архетипи як універсальні образи колективного несвідомого, які виявляються у міфах, казках, обрядах. Ритуал є тією сферою, де архетипи не лише символічно виражаються, але й переживаються. Учасник ритуалу входить у сферу колективного несвідомого, відчуває приналежність до надіндивідуальної реальності, що забезпечує трансформацію його свідомості. Архетипові образи Жертви, Героя, Ініціації тощо не лише передають культурну пам'ять, але й пробуджують у людині «голос більш гучний, ніж її власний», як писав Юнг. Через ритуал індивід долучається до спільної долі людства, звільняє внутрішні сили, що підтримують існування культури. У такому сенсі архетипи виступають «конденсаторами» психічної енергії, а ритуал – механізмом її актуалізації.

Усі названі концепції дозволяють зрозуміти, що феномени ритуалу, міфу та мистецтва об'єднані загальним поняттям символічної дії. У первісних культових практиках «міф–ритуал–мистецтво» становили нероздільну єдність; поступово символ відокремився від конкретної дії та став культурним надбанням, яке можна інтерпретувати. Однак ритуал не втратив своєї трансформативної сили: навіть у сучасних суспільствах він виконується як форма гри чи драми, яка водночас має виховне, комунікативне і культуротворче значення. Його символіка залишається каналом, через який людина долучається до універсуму культури, що поєднує минуле й сучасність, індивідуальне

й колективне, раціональне й ірраціональне (Volkova, 2018).

Таким чином, ритуал постає як багатшаровий феномен, що одночасно виконує соціальні, комунікативні, символічні та архетипові функції. Він стабілізує суспільство, забезпечує передачу культурної пам'яті, формує цінності, відкриває простір для творчої трансформації та переживання архетипів. У ньому поєднуються сакральне і профанне, традиційне і новаторське, індивідуальне і колективне. Саме завдяки ритуалові культура зберігає свою цілісність і водночас розвивається, постійно відновлюючи зв'язок людини з витоками буття. У цьому сенсі ритуал можна вважати однією з найуніверсальніших символічних форм культури, що забезпечує її неперервність та відкриває перспективу для духовного преображення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ритуал постає як багатшаровий феномен культури, що поєднує символічну активність, колективне переживання та архетипічні структури. Дослідження мало на меті розгляд ритуалу не лише як соціальної чи релігійної практики, але і як універсальної форми культурного досвіду, яка забезпечує трансляцію та актуалізацію цінностей, інтегрує індивідуальне й колективне, свідоме й несвідоме, раціональне й позараціональне.

Як показує аналіз, ритуал виконує функцію посередника між часово обмеженим людським існуванням та універсальним виміром культури. У цьому сенсі важливим є внесок провідних мислителів XX століття. Мірча Еліаде наголошував на відтворенні архетипічної моделі буття через повторення ритуальних дій, що забезпечує людині досвід «вічного повернення». Ернст Еріх осмислював ритуал

у контексті символічних форм, які структурують людський досвід і впорядковують культурну свідомість. Сюзанна Лангер розглядала його як форму презентаційної символіки, близьку до мистецтва, що дозволяє виразити те, що не піддається дискурсивному мовленню. Карл Густав Юнг вбачав у ритуалі сферу актуалізації архетипів колективного несвідомого, завдяки чому він виконує інтегративну й терапевтичну функцію.

У поєднанні цих підходів ритуал постає як універсальний культурний механізм, у якому перетинаються соціальні, мистецькі, релігійні й психологічні виміри. Він виступає не лише засобом передачі традицій, але й активною формою культурної творчості, що відновлює цілісність досвіду та відкриває простір для нових інтерпретацій. Таким чином, ритуал можна визначити як одну з центральних категорій культурологічного аналізу, без розуміння якої неможливо досягнути ані глибинні архетипи, ані символічні системи сучасної культури.

Подальший науковий пошук може бути зосереджений на вивченні взаємодії ритуалу з іншими культурними феноменами – міфом, грою, літературою та музикою, що дозволить простежити механізми формування колективної ідентичності та ціннісних моделей у сучасному суспільстві. Перспективним є також аналіз ритуальних структур у сучасних медіа та цифровій культурі, де відбувається трансформація традиційних символічних форм та виникають нові типи колективних переживань. Важливим напрямком є дослідження інтерпретації ритуалу в мистецтві (зокрема в опері як сучасній формі містеріального жанру), що відкриває можливість поєднання культурологічного, естетичного та архетипічного підходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильков А. Визнання у філософії та математиці. Київ: Київське видавництво. Стан. Університет, 1972. 194 с.
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / пер. О. Погорілий. Київ: Основи, 1998. 534 с.
3. Віктор І. В. Міф, традиція та ритуал у сучасному споживацькому суспільстві: філософсько-антропологічні характеристики. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць, гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: Гілея, 2018. Вип. 134(7). С. 254–257.
4. Волкова Г. Культурні цінності в їх спрямованості на мистецтвознавство. Сучасний культурний простір у мистецтвознавчому дискурсі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: НАКККіМ, 2019. С. 9–11.
5. Волкова Г. Ритуаловедення Еміля Дюркгейма у формуванні герменевтики культури. Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. Київ: Міленіум, 2018. Вип. 3. С. 63–72.
6. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: тотемна система в Австралії / пер. с фр. Г. Філіпчук, З. Борисюк; наук. ред. Т. Метельова. Київ: Юніверс, 2002. 424 с.

7. Еліаде М. Трактат з історії релігій / пер. Олексія Панича. Київ: Дух і Літера, 2016. 518 с.
8. Еліаде М. Священе і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і Андрогін / пер. Г. Кьоран, В. Сахно. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 592 с.
9. Леві-Строс К. Структурна антропологія. Київ: Основи, 1997. 387 с.
10. Маркова О. Феномен спокутуваної жертвності в музиці і в музичній культурології. *Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура*: Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників. Науково-дослідний інститут «Проблеми людини» Міністерство культури та мистецтв України. Київ, 1999. Том 14. С. 529–534.
11. Ритуал URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 28.02.2020)
12. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: «Астролябія», 2017. с. 587.
13. Cassirer E. The myth of the state. New Haven and London: Yale University Press, Oxford University Press, 320 p. (1946)
14. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 1: Language. trans. Ralph Manheim. New Haven/London: Yale University Press, 328 p. (1955a)
15. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought trans. Ralph Manheim. New Haven / London: Yale University Press, 285 p. (1955b)
16. Geertz C. Centers, Kings, and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power. In: C. Geertz (Ed.), *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology* (121–146). New York: Basic Books. (1983).
17. Langer S. K. Philosophy in a new key: a study in the symbolism of reason, rite, and art (first published in 1942). Mass: Harvard University Press. (1957).
18. Malinowski B. Magic, science and religion. Magic, science and religion and other essays. Glencoe, Illinois : The Free Press, 1948. Pp. 1–71.
19. Turner V. The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers. (1995).
20. Van Gennep A. Le génie de l'organisation, la formule française et anglaise opposée à la formule allemande. Paris: Payot. (1915).

REFERENCES:

1. Vasilkov A. (1972). *Vyznannja u filosofii ta matematytsi [Recognition in philosophy and mathematics]*. Kyiv: Kyivske vydavnytstvo. Stan. Universyt [in Ukrainian].
2. Veber M. (1998). Sostiologija. Zagalnoistorychni analizy. Polityka / per. O. Pogorilyj [Sociology. General historical analyses. Politics]. Kyiv: Osnovy. 534 s. [in Ukrainian].
3. Viktor I. V. (2018). Mif, tradystija ta rytual u suchasnomu spozhyvaskomu suspilstvi: filosofsko-antropologichni kharakterystyky [Myth, tradition and ritual in modern consumer society: philosophical and anthropological characteristics]. *Gileja: naukovyj visnyk: zb. nauk. prac, gol. red. V. M. Vashkevych – Gileya: scientific bulletin: collection of scientific works, editor-in-chief V. M. Vashkevych*. Kyiv: Gileja, Vyp. 134(7). S. 254–257. [in Ukrainian].
4. Volkova G. (2019). Kulturni tsinnosti v ikh sprjamovanosti na mistestvovnavstvo. Suchasnyj kulturnyj prostir u mystestvovnavchomu dyskursi. [Cultural values in their orientation towards art history. Modern cultural space in art history discourse]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferencii – Materials of the International Scientific and Practical Conference*. Kyiv: NAKKKiM. S. 9–11. [in Ukrainian].
5. Volkova G. (2018). Rytualovedennja Emilja Djurkgejma u formuvanni germenetyky kultury [Emile Durkheims Ritualism in the Formation of the Hermeneutics of Culture]. *Mystestvovnavchi zapysky: zb. nauk. prac – Art History Notes: Collection of Scientific Works*. Kyiv: Milenium. Vyp. 3. S. 63–72. [in Ukrainian].
6. Djurkgajm E. (2002). Pervisni formy religijnogo zhyttja: totemna systema v Avstralii / per. s fr. G. Filipchuk, Z. Borysjuk; nauk. red. T. Metelova [Primitive forms of religious life: the totemic system in Australia Primitive forms of religious life: the totemic system in Australia]. Kyiv: Junivers. 424 s. [in Ukrainian].
7. Eliade M. (2016). Traktat z istorii religij / per. Oleksija Panycha [Treatise on the History of Religions]. Kyiv: Duh i Litera. 518 s. [in Ukrainian].
8. Eliade M. (2001). Svjashchene i myrske. Mify, snovydynnja i misterii. Mefistofel i Androgin / per. G. Koran, V. Sahno. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [Sacred and secular. Myths, dreams and mysteries. Mephistopheles and the Androgyne]. 592 s. [in Ukrainian].
9. Levi-Stros Kl. (1997). Strukturna antropologija [Structural Anthropology]. Kyiv: Osnovy. 387 s. [in Ukrainian].
10. Markova O. (1999). Fenomen spokutuvanoi zhertovnosti v muzytsi i v muzychnij kulturologii. Ukraina na porozii tretogo tysjacholittja: dukhovnist i khudozhno-estetychna kultura: Analitychni rozrobky, propozycii naukovykh ta praktychnykh pracivnykiv [The phenomenon of redeemed sacrifice in music and in musical cultural studies. Ukraine on

the threshold of the third millennium: spirituality and artistic and aesthetic culture: Analytical developments, proposals of scientific and practical workers]. Naukovo-doslidnyj instytut «Problemy ljudyny» Ministerstvo kultury ta mystectv Ukrainy [*Research Institute "Human Problems" Ministry of Culture and Arts of Ukraine*]. Kyiv. Tom 14. S. 529–534. [in Ukrainian].

11. Rytual URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (data zvernennja 28.02.2020)

12. Jung K. (2017). Arkhetypy i kolektyvne nesvidome [Archetypes and the Collective Unconscious]. Lviv: «Astroljabija». s. 587. [in Ukrainian].

13. Cassirer E. (1946). The myth of the state. New Haven and London: Yale University Press, Oxford University Press, 320 p. [in the UK].

14. Cassirer E. (1955a). The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 1: Language / trans. Ralph Manheim. New Haven/ London: Yale University Press. 328 p. [in the UK].

15. Cassirer E. (1955b). The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought / trans. Ralph Manheim. New Haven / London: Yale University Press, 285 p. [in the UK].

16. Geertz C. (1983). Centers, Kings, and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power. In: C. Geertz (Ed.), Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology (121–146). New York: Basic Books. [in the USA].

17. Langer S. K. (1957). Philosophy in a new key: a study in the symbolism of reason, rite, and art (first published in 1942). Mass: Harvard University Press. [in the USA].

18. Malinowski B. (1948). Magic, science and religion. Magic, science and religion and other essays. Glencoe, Illinois: The Free Press. Pp. 1–71. [in the USA].

19. Turner V. (1995). The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers. [in the USA].

20. Van Gennep A. (1915). Le génie de l'organisation, la formule française et anglaise opposée à la formule allemande. Paris: Payot. [in France].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 07.11.2025